

**«КАТЕРИНОСЛАВСЬКІ ГУБЕРНСЬКІ ВІДОМОСТІ»
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ
КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ХІХ СТ.**

Провінційна періодика є одним із важливих джерел з історії культурного життя регіонів, зокрема це стосується «Губернських відомостей», які є унікальними через свої типолого-інформаційні особливості. Жанри цього видання поєднують документальні та нарративні джерела, які відображають політичне, соціально-економічне та культурне життя губерній Російської імперії ХІХ – початку ХХ ст. «Губернські відомості» стали першими регіональними періодичними виданнями і мали офіційний характер (крім 28 центральних губерній вони виходили в 9 українських (Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Таврійська, Харківська, Херсонська, Чернігівська), 4 – польських, 2 – білоруських та у Грузії) [28, с. 90-95]. «Катеринославські губернські відомості» (далі: КГВ), як і більшість «Відомостей» були засновані у 1838 р., мали схожу структуру та були чітко регламентовані законодавством [2, с. 12-14].

Попри офіційний характер публікації КГВ мають значний інформаційний потенціал, що відображає процес розвитку культури на Катеринославщині. Він, перш за все, стосується розвитку освіти (земські і церковнопарафіяльні школи, взаємовідносини між ними та їх відомствами, жіночі школи, жіночі та чоловічі гімназії, єврейські школи, технічна та професійна освіта, бібліотеки, народні читання, університети тощо), історичних наук (історіографія, діяльність історико-етнографічних товариств, проведення археологічних розвідок, діяльність музеїв), мистецтва (живопис, театр, музика), духовного життя, діяльності видатних постатей Катеринославщини (О. Поля, М. Стопановського, В. Гаршина), оглядів літератури тощо.

Об'єктом даної роботи виступають «Катеринославські губернські відомості». Предметом – історія культурного життя Катеринославської губернії другої половини ХІХ ст. на сторінках КГВ. Метою є визначення інформативних можливостей публікацій КГВ в дослідженні культурного життя, що дасть змогу залучити останніх до основного комплексу джерел, розширивши, таким чином, джерельну базу потенційних історичних досліджень, що зможуть виявити нові якості означеного предмету.

Зазначимо, що дана проблематика в історіографії майже не висвітлена, хоча загалом «Губернські відомості» привертала увагу багатьох дослідників. У більшості робіт «Губернські відомості» як місцева газетна періодика офіційного характеру представлені доволі оглядово, у контексті загальної історії журналістики або історії розвитку певного краю [2; 3; 4; 10; 18; 20; 21; 22; 24; 28; 30; 44; 45; 65; 198; 116; 123; 124; 127; 128; 130; 136; 138; 139]. Виділяються ряд робіт, присвячених вивченню «Губернських відомостей» як історичного джерела з різних аспектів історії регіонів [9; 12; 13; 14; 15; 66; 71; 72]. Серед них зустрічаються і такі, що досліджують інформативні можливості даної групи періодики в дослідженні історії культурного життя губерній [11].

Джерельну базу дослідження становлять випуски КГВ за 1858, 1862, 1888, 1889 та 1896 рр. Треба зазначити, що КГВ виходили в різні часи від двох до семи разів на тиждень: з 1868 р. видавалися двічі на тиждень, з 1893 р. – три рази, з 1894 р. – щодня, із 1900 р. – знову два рази на тиждень, але, на жаль, не всі випуски «Губернських відомостей» збереглися в силу певних об'єктивних причин [66, 58-62]. Факторами впливу на стан збереженості газет стали як історичні умови, так і специфіка видань. Так, формат газет, що виходили друком з 1838 по 1888 рр. був незручним для постійного та довготривалого зберігання, про що знаходимо підтвердження навіть в одному з номерів КГВ, в якому редактор, пояснюючи причини зміни формату часопису апелює до проблем, що виникли в редакції у справі пошуку «Губернських відомостей» за попередні роки з нагоди 50-річчя виходу газети [46, с. 1].

Також, зазначимо, що КГВ не була газетою для широкого загалу (таких риз вона починає набувати лише з 1888 р., коли значно розширилася програма неофіційної частини часопису, але навіть ці нововведення не стали умовою для значного розширення читацької аудиторії). Першочерговим завданням видання, за задумом держави, було сприяння підвищенню ефективності та мобільності у справі забезпечення постійного та безперервного інформаційного зв'язку як між державними установами вищого рівня з губернськими та повітовими, так і всередині установ одного рівня, насамперед забезпеченню документообігу та справочинства місцевих державних установ, чого вимагав розгалужений державно-бюрократичний апарат Російської імперії [116, с. 254-258]. Цю функцію КГВ, як і інші «губернські відомості», виконували весь час протягом свого існування, і в залежності від того, чи була діяльність газети по забезпеченню цієї функції першочерговою, змінювалася програма «Відомостей», регламентована цензурним статутом від 10 червня 1826 р. (пізніше – статутом від 6 квітня 1865 р.) [130, с. 231]. Вищезгадана ситуація обумовлювала вузько спрямований характер даного видання, що стало причиною обмеженого кола читачів – в основному чиновництва. Як результат, тираж «Губернських відомостей» коливався в межах декількох сотень. Переважна більшість тиражу поступала в губернські правління та церковні приходи. Приватних передплатників у цього офіційного видання було мало. Так, КГВ, за даними звіту катеринославського губернатора, мали у 1864 р. всього 61 передплатника, а в 1865 р. їх кількість збільшилася до 82 [66, с. 59-61]. Це не є підставою для висновку про те, що кількість читачів «Губернських відомостей» обмежувалась лише числом їх передплатників, адже основна частина тиражу поступала в присутні місця та місцеві органи влади і, таким чином, через офіційні установи газета мала можливість збільшувати свою читацьку аудиторію і відповідно свій вплив на неї.

Проблема збереженості КГВ залишається актуальною і сьогодні. Видання КГВ перших років не дійшли до нашого часу. У збірці красназнавчого відділу Дніпропетровської обласної наукової бібліотеки збереглася підшивка номерів «Губернських відомостей» за 1858 рік та «Прибавлення» за 1863 р.). В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського зберігаються оригінали газет за 1862, 1888, 1889, 1896, 1914 та 1916 рр. (випуски газет за 1862, 1889 та 1896 рр. збереглися частково: 2 номери за 1862 рік, 1 номер за 1896 рік

та 17 номерів за 1889 рік). Але у бібліотеках Санкт-Петербурга та Москви номери газети за роки кінця XIX – початку XX ст. збереглися досить повно.

Таким чином, в даному дослідженні спираємося на видання КГВ, які можна знайти в межах України, окрім випусків за 1914 та 1916 рр., що пояснюється відсутністю в них публікацій зазначеної тематики через зведення програми неофіційної частини часопису до друку приватних оголошень та стану рахунків акціонерних компаній і товариств.

Однією зі складових культурного життя Катеринославщини є освіта. На сторінках видання розвиток освіти краю другої половини XIX ст. представлений доволі широко, що пов'язано як з реформами 60-70 рр. XIX ст., внаслідок чого освіта отримала бурхливий розвиток, так і з еволюцією самого часопису та діяльністю його кореспондентів. У 1864 р. одночасно були затверджені Положення про народні училища та Положення про земські установи, згідно з якими до компетенції земств входили контроль та організація народної освіти, в тому числі розробка проектів нових шкіл та програм, будівництво шкільних та господарських приміщень, що і відбувалося через повітові училищні ради. Це призвело до появи низки земських шкіл на території губернії. А вже в 80-ті рр. уряд та церква, стурбовані збільшенням кількості земських шкіл, починають вводити церковні школи. Матеріальним забезпеченням цих шкіл мав займатися Св. Синод, якому вони були підзвітні. Але насправді коштів Синоду на утримання церковних шкіл не вистачало, тому в цей період починається активна боротьба між повітовими відділеннями єпархіальних училищних рад та училищними радами земств за кошти сільських громад, які фінансували як перших, так і других. Все це знайшло відображення на сторінках КГВ, в особливості в публіцистичних статтях І. Чудновського [135, с. 1-2; 134, с. 1-2; 132, с. 1-2], В. Галунова [19, с. 1-2], А. Єгорова [26, с. 1-2], Г. Соколова [122, с. 1-2; 118, с. 1-2; 119, с. 1-2; 120, с. 1-2; 121, с. 1-2], І. Верещацького [32, с. 1-2; 33, с. 1-2; 111, с. 1-2] та в редакційних статтях [5, с. 1-2; 23, с. 1-2; 29, с. 1-2; 69, с. 1-2; 90, с. 1-2; 36, с. 1-2; 87, с. 1-2; 86, с. 1-2; 38, с. 1-2; 88, с. 1-2], за допомогою яких училищні ради двох відомств висловлювали своє ставлення одна до одної, дискутували, викладаючи аргументи на користь світської або церковної освіти. Таким чином, вони намагалися заручитися підтримкою сільських громад. В свою чергу редакція часопису силкувалася висловити суспільну думку з даного питання. Загалом, ці матеріали газети дають можливість побачити тісну взаємозалежність та взаємозв'язок між такими суб'єктами освітнього процесу, як земські та єпархіальні училищні ради й сільські громади.

Особливе місце посідають редакційні статті та публікації Я. Новицького за 1888 рік [81, с. 1-2], що мають науковий характер. Перші написані на основі звітів та статистичних матеріалів, що надсилалися в редакцію КГВ за її проханням від повітових та губернських земських установ [67, с. 1-2; 68, с. 1-2], другі – на основі щорічних звітів олександрівської училищної ради. Вони містять інформацію стосовно діяльності навчальних закладів губернії та стану народної освіти в повітах (кількість школярів, укомплектованість навчальних закладів педагогічними кадрами, заробітна плата, стан приміщень, джерела фінансування, надходження та витрати коштів, діяльність сільських громад, навчальні

предмети, найбільш успішні освітні заклади тощо). Вони мають значний інформаційний потенціал та дають можливість зрозуміти механізми функціонування системи народної освіти в Катеринославській губернії.

Крім того, значну кількість публікацій, які стосуються освіти регіону, КГВ друкували в «Місцевій хроніці». Слід зауважити, що «Місцева хроніка», як рубрика, увійшла до програми «Губернських відомостей» з моменту їх заснування. Поступово з нерегулярного друку поодиноких повідомлень про окремі події в Катеринославі вона еволюціонувала в справжнього хронікера, що супроводжував кожний номер часопису та охоплював широкий спектр питань. Серед них вагоме місце зайняли публікації, що стосуються розвитку освіти регіону, які представлені в жанрах заміток, новин та звітів.

Замітки в більшості своїй висвітлюють різні аспекти функціонування навчальних закладів міста Катеринослава, але надають інформацію і стосовно загальної кількості світських та церковнопарафіяльних шкіл губернії та учнів, що в них навчаються [47, с. 3-4], джерел фінансування [48, с. 3-4], роботи Міністерства народної освіти та її комісій, що розглядають певні проекти в галузі освіти [49, с. 3-4], документообігу між департаментами Міністерства народної освіти та навчальними округами [50, с. 3; 51, с. 3], діяльності Одеського навчального округу, до відомства якого належала і Катеринославська губернія, (в тому числі щодо введення певних обмежень, видання циркулярів, призначення на посади, проведення шкільних перевірок, введення нових програм та статутів для реальних училищ) [52, с. 4; 53, с. 3; 54, с. 3-4] та церковної освіти (в тому числі про створення повітових відділень єпархіальних навчальних рад та правил, що регламентують їхню діяльність, призначення членів цих рад) [56, 3; 57, 4; 58, 3]. Що стосується решти заміток, то вони висвітлюють окремі аспекти діяльності міських навчальних закладів, зазвичай таких, що мають надзвичайний характер, як-то: відкриття ремісничих класів в місцевій єврейській школі [59, с. 3], виділення території для будівництва приміщення реального училища [60, с. 3], кошторис губернського земства [61, с. 4], факти виявлення певних захворювань [62, с. 3], збір коштів для безкоштовної жіночої школи [63, 3], проведення народних читань в приміщенні шкіл міста [55, 3]. Майже не зустрічаються повідомлення, які б надавали відомості щодо організації навчально-виховного процесу в цих закладах, хіба що крім повідомлення про початок занять в школах. Новини, надруковані в цій же рубриці, зазвичай, містять коротенькі повідомлення стосовно кадрових змін в педагогічних колективах міських шкіл. Натомість звіти, що публікуються в «Місцевій хроніці», надають інформацію стосовно засідань земських зборів, на яких обговорювались питання освіти, стану народної освіти за попередні роки, про благодійні заходи на користь різних шкіл, малозабезпечених учнів та студентів [103, с. 3; 99, с. 4; 100, с. 4; 101, с. 3], правила вступу до навчальних закладів, в тому числі і вищих [109, с. 4; 110, с. 3] тощо. Крім того, в «Місцевій хроніці» публікували і витяги з документів [35, с. 1-3].

Таким чином, реформи 60-70 рр., ставши поштовхом для розвитку освіти другої половини ХІХ ст., мимоволі актуалізували питання освіти на губернському та повітовому рівнях. На Катеринославщині процес розвитку освіти в по-

вній мірі відобразився на сторінках неофіційної частини КГВ, яка на той час виходила окремими примірниками. Про актуальність даного питання свідчать і наступні дані. Якщо за 1858 р., включаючи всі номери КГВ, знаходимо лише 5 публікацій стосовно освіти, то вже за 1888 р. їх кількість досягає 43, а в 17 номерах часопису за 1889 р. – 13. При цьому слід зазначити, що публікації 1858 р. жодним чином не відображають розвитку освіти на Катеринославщині, а надають відомості лише про бібліотеки, Академію Наук, вищі навчальні заклади й мають характер оголошень. Натомість публікації 1888-1889 рр. – різнопланові та різножанрові, – в повній мірі відбивають стан освіти губернії у другій половині ХІХ ст. (законодавство, роль земств у розвитку народної освіти, діяльність сільських громад, кількість та типи шкіл тощо).

КГВ відобразили в своїх публікаціях і стан історичних наук. На сторінках видання активно публікувалися видатні історики та етнографи Катеринославщини Я. Новицький та Д. Яворницький. Щодо Я. Новицького, то він взагалі був одним з кореспондентів газети, якому редакція у 1888 р. доручила формування відділів неофіційної частини часопису. Скориставшись такою нагодою Я. Новицький започаткував рубрики «Песни казацкого века» та «Из области народных преданий, поверий и рассказов», в яких публікував результати своїх етнографічних досліджень. В рубриках «Из церковной летописи», «Из недавнего прошлого», «К истории Запорожья», «Материалы для истории колонизации Новороссийского края», «К истории народного образования в Екатеринославской губернии», «Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886)» Я. Новицький друкує наукові статті з історії регіону. До них можна додати і статті «Статистико-экономическое состояние г. Александровска по архивным данным 1829 года» [80, 7.] та «К истории запорожской живописи» [79, с. 3-4.]. Не менш цікавими є дослідження видатного історика запорізького козацтва, етнографа та фольклориста Д. Яворницького, публікації якого знаходимо на сторінках часопису [143, с. 4; 144, с. 5; 145, с. 4-5].

Статті з історії Катеринославщини в КГВ друкували не лише професійні історики, але й звичайні кореспонденти газети [141, с. 1-2; 43, с. 1-2]. Така ситуація пояснюється підвищеним інтересом до окремих питань з історії краю зокрема та історичної науки взагалі, що було властиво для суспільства другої половини ХІХ ст., коли археологічні знахідки, збір старожитностей та етнографічна діяльність в краї стають визначальними напрямками роботи для істориків. Як наслідок, з'являється потреба в організації музеїв, в тому числі на території Катеринославської губернії, відомості про які друкують КГВ [140, с. 3; 133, с. 4]. На сторінках часопису з'являються і публікації про дослідження археологічних пам'яток та проведення розкопок в повітах губернії [40, с. 4; 114, с. 3]. В цей час вже активно діяла започаткована ще на початку ХVІІІ ст. Імператорська Академія Наук, про що знаходимо дані в КГВ [95, 1-2], де було опубліковано вимоги до «драматичних» та «історичних робіт», що будуть представлені для отримання нагород графа Уварова. Крім того, ХІХ ст. ознаменувалось появою історико-етнографічних та археологічних товариств в Росії, включаючи українські губернії. Їх програмні документи публікувалися і на сторінках КГВ [104, с. 1-2].

Характерною для КГВ стала публікація оглядів літератури в рубриках «Библиографические известия» та «Библиографические заметки», в яких друкувались новини про публікацію тих чи інших періодичних, книжкових, енциклопедичних видань, мап та атласів, а також рецензії на праці дослідників, літераторів та публіцистів. [6, с. 1-2; 7, с. 1-2; 8, с. 1-2; 41, с. 1-2; 42, с. 1-2; 83, с. 1-2; 84, с. 1-2; 93, с. 1-2; 94, с. 1-2; 96, с. 1-2; 97, с. 1-2; 129, с. 1-2; 137, с. 1-2; 142, с. 1-2]. В другій половині XIX ст. однією з постійних рубрик стала «Периодическая печать о Екатеринославской губернии» з оглядом статей періодичних видань Російської імперії за певний період часу, в яких розглядалась історія Катеринославу та Катеринославської губернії [16, с. 4; 106, с. 3], освіти регіону [131, с. 4]. Зауважимо, що дані матеріали особливо цінні для дослідників історії Катеринославщини, адже охоплюють значний комплекс літератури з історії губернії до XIX ст.

Окремого розгляду заслуговує висвітлення духовного життя краю на сторінках видання. Справа в тому, що на час функціонування часопису припало святкування визначної дати – 900-ліття хрещення Київської Русі, що призвело до актуалізації даної тематики і, як наслідок, до появи низки публікацій на сторінках видання. В першу чергу особливий інтерес представляють дослідження Я. Новицького, який публікував джерела з історії церкви, взяті ним з архіву Покровського собору в Олександрівську, який крім матеріалів, що стосуються власне Покровського собору, містив ще і матеріали, що висвітлюють різні сторони церковного життя краю [74, с. 4; 75, с. 4; 76, с. 4; 77, с. 4; 78, с. 4]. По-друге, КГВ друкують статті з приводу 900-ліття хрещення Русі, в яких розкривалися історія даного питання та сучасний стан духовності народу [1; 113], статті про діяння святого Володимира та ікону Іоанна Воїна [117, с. 4; 27, с. 3], відкриття катеринославського єпархіального братства [17, с. 4; 112, с. 3], історію окремих визначних духовних місць Катеринославщини, включаючи козацькі церкви [82, с. 3-4; 31, с. 4].

Крім того, КГВ публікували й інші матеріали, які висвітлювали різноманітні аспекти культурного життя краю. В них можна знайти інформацію про прогулянки пароплавами [115], відкриття музичних сезонів та діяльність товариства любителів музики [92, с. 1-2; 73, с. 4], театральне життя та поставлені вистави [102, 3; 125, 4], видатних діячів Катеринославщини [105, с. 3-4; 70, с. 4], відкриття книжкових магазинів [64, с. 1-2; 98, с. 1-2], проведення виставок в Катеринославській губернії та за її межами [39, с. 3; 85, с. 1-2; 89, с. 1-2; 91, с. 2; 107, с. 3], благодійність та благодійні заходи [25, с. 4; 37, с. 4;], діяльність товариства заохочення художників [34, с. 1-2] тощо.

Таким чином, публікації КГВ охоплюють значний обсяг матеріалів з історії культурного життя Катеринославської губернії XIX ст., включаючи матеріали з історії освіти регіону, духовного життя, мистецтва, розвитку історичної думки тощо, і, маючи вагомий інформаційний потенціал, можуть бути включені до основної джерельної бази з даної проблематики.

Бібліографічні посилання:

1. 988-1888 // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 54
2. Артюхин Г.В. Основные этапы и некоторые закономерности развития местной печати России XIX – начала XX вв. (На материалах Центральночерноземного региона). – М.: Наука, 1981. – 40 с.
3. Балувев Б.П. Политическая реакция 80-х годов XIX века. – М.: Издательство Московского университета, 1971. – 314 с.
4. Березина Я.Г. Русская журналистика второй четверти XIX века. – М.: Издательство Московского университета, 1965. – 100 с.
5. Беседа в женской бесплатной школе // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 74
6. Библиографические заметки // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №28
7. Библиографические известия // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №5
8. Библиографическое известие // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №31
9. Бобков В. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело з історії статистичного вивчення Південної Таврії // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. восьмої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 24-26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003. – С. 226-231
10. Бондаренко В. Становлення газетної реклами у пресі Східної України («Полтавские губернские ведомости», «Киевские губернские ведомости», 1846-1849 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 211-215.
11. Бурмистрова Л.П. «Губернские ведомости» как исторический источник для изучения культурной жизни российской провинции конца 50-х – начала 60-х годов XIX века // Сборник аспирантских работ. Гуманитарные науки. – Казань: Издательство Казанского университета, 1966. – С. 54-60.
12. Бурмистрова Л.П. «Губернских ведомости» как исторический источник для изучения материального положения разночинцев в эпоху падения крепостного права // Сборник аспирантских работ (1964). История и право. – Казань: Издательство Казанского университета, 1965. – С. 52-69.
13. Бурмистрова Л.П. Использование «губернских ведомостей» на страницах «Современника» и «Колокола» в эпоху падения крепостного права // Очерки истории народов Поволжья и Приуралья. Вып.1. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 125-144.
14. Бурмистрова Л.П. Крестьянский вопрос в губернских ведомостях (1858-1860 гг.) // Вопросы истории, филологии и педагогики. Вып.2. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 61-64.
15. Бурмистрова Л.П. Провинциальная газета в эпоху русских просветителей («Губернские ведомости» Поволжья и Урала 1840-1850 гг.). – Казань: Издательство Казанского университета, 1985. – 139 с.
16. Вакуловский Н. Материалы для библиографии о Екатеринославе и Екатеринославской губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 9, 14
17. Ванчиков А. Открытие Екатеринославского епархиального братства святого равноапостольного князя Владимира // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 64.
18. Вертинский И.С. Газета в России и СССР. XVII-XX вв. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1932. – 167 с.
19. Галунов В. Об отношениях между уездными отделениями епархиальных училищных советов и училищными советами // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 89.

20. Гребцова И.С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX века). – Одесса: Астропринт, 2002. – 408 с.
21. Гребцова И.С., Гребцов В.М. Становлення та розвиток періодичної преси на півдні України у першій половині XIX ст. // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. 21-22 грудня 1994 р. – Львів, Житомир, 1994. – С. 21-23.
22. Дацюк Б.Д. Русская журналистика 30-х годов XIX века. – М., 1948. – 24 с.
23. Два слова о давнем прошлом Мариинской женской гимназии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 8.
24. Довгич В.А. Система легальної преси України 1905-1907 рр. (Спроба соціально-філософського аналізу основних тенденцій розвитку) // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо. Вип. 17. – К.: Видавництво при Київському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1985. – С. 105-115.
25. Дома призрения в сельских обществах // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 59.
26. Егоров А. Наши народные школы // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 47.
27. Егоров А. Помещичья икона Иоанна Воина // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 89.
28. Есин Б.И. Русская газета и газетное дело в России. Задачи и теоретико-методологические принципы изучения. – М.: Наука, 1981. – 398 с.
29. Задачи печати в отношении школ земских и церковных // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 23, 24.
30. Зайченко І. «Черниговские губернские ведомости» (1838-1918 рр.) як тип урядової преси // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 58-62.
31. Запорожский храм в Новомосковске // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 28.
32. И.Верещацкий. Вторая беседа священника с родителями детей бесплатной школы о поведении родителей-христиан и детей в храме на богослужении // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 85.
33. И.Верещацкий. Пример истинно христианского воспитания дома и в школе и плоды его // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 2.
34. Извлечение из высочайше утвержденного устава общества поощрения художников // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 25.
35. Извлечение из Изложения об училищах военного ведомства // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 46.
36. Императорская публичная библиотека // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 6.
37. К вопросу о благотворительности // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 32.
38. К вопросу о средствах содержания городской общественной библиотеки // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 90.
39. К сведенью приезжающих в Париж на выставку // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 43.
40. Каргопольцов И. Могилы «Близнюки» // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 98.
41. Каталог карт, планов, атласов, медалей, эстампов, книг // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 22-25.
42. Киевская старина // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 21, 49, 54.

43. Материалы к истории губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 26.
44. Махонина С.Я. Русская дореволюционная печать (1905-1914). Под редакцией проф. Есина Б.И. – М.: Издательство Московского университета, 1991. – 205 с.
45. Махонина С.Я. Русская легальная журналистика XX в. (1905 – февраль 1917). Опыт системного исследования // Из истории русской журналистики начала XX века / Под редакцией Есина Б.И. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – С. 5-49.
46. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 1.
47. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 6.
48. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 18.
49. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 30.
50. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 51.
51. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 54.
52. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 90.
53. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 91.
54. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 94.
55. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 71.
56. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 16.
57. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 17.
58. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 19.
59. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 21.
60. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 28.
61. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 37.
62. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 40.
63. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 43.
64. Местные известия. О книжном магазине А.Смирдина и К^о в Екатеринославе // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 37.
65. Михайлін І.Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії 1812-1917. – Харків: «Колорит», 2007. – 152 с.
66. Навчальний посібник для студентів історичного факультету зі спецкурсу «Центральна і регіональна преса Російської імперії XVIII – початку XX ст. як історичне джерело». – Одеса: Просвіта, 2004. – 198 с.
67. Народное образование в Екатеринославском уезде в 1886-1887 гг. // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 80.
68. Народное образование в Новомосковском уезде // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 83.
69. Народные училища // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 7
70. Некролог В.М. Гаршина // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 25.
71. Непомнящий А. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело історичного краєзнавства Криму // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану Марка Яковича Варшавчика. – К., 1999. – С. 197-201.
72. Непомнящий А., Бобков В. Вивчення російськомовної дорадянської періодичної преси Таврійської губернії у сучасному кримознавстві // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28-29 жовт. 2005 р. – Львів, 2005. – С. 207-212.
73. Несколько слов по поводу деятельности Екатеринославского общества любителей музыки, пения и драматического искусства // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 14.
74. Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Еще образчик духовного суда 80 лет тому назад // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 49.
75. Новицкий Я. П. Из церковной летописи. О вознаграждении духовенства за исполнение треб в прошлом веке // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 24.

76. Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Образчик духовного суда 80 лет тому назад // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 18.
77. Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Резолюция Преосвященника Афанасия в защиту причетников // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 45.
78. Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Резолюция Преосвященника Афанасия о неурядках в епархии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 47.
79. Новицкий Я.П. К истории запорожской живописи // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 39.
80. Новицкий Я.П. Статистико-экономическое состояние г. Александровска по архивным данным 1829 года // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 80.
81. Новицкий Я.П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 15-22.
82. Новомосковский Святотроицкий собор // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 13.
83. Новые книги // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 64.
84. О втором издании военного энциклопедического лексикона // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 28.
85. О выставке женских работ // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 28.
86. О необходимости и способах устройства читален для народа в нашем городе // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 28.
87. Об открытии в г. Екатеринославе общественной библиотеки // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 3.
88. Об устроенном в 1889 году при Императорском русском техническом обществе съезде русских деятелей по техническому и профессиональному образованию // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 16.
89. Общедоступная выставка женских рукоделия в Екатеринославе // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 28.
90. Общество и школа // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 5, 17.
91. Объявление // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 39.
92. Объявление о музыкальном сезоне // Екатеринославские губернские ведомости. – 1862. – № 50.
93. Объявление об издании ежедневной газеты «Русский дневник» // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 48.
94. Объявление об издании журнала «Северный цветок» // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 4.
95. Объявление об императорской Академии Наук // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 6.
96. Объявления // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 30.
97. Объявления // Екатеринославские губернские ведомости. – 1896. – № 250.
98. Открытие книжного магазина // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 36.
99. Отчет о вечере в пользу бесплатной школы // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 23.
100. Отчет о вечере в пользу школы при еврейской больнице // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 39.
101. Отчет о приходе и расходе сумм с вечера 17.01 в пользу харьковских студентов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 7.
102. Отчет о спектакле 3 февраля // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 22.

103. Отчет об устройстве танцевального вечера в пользу недостаточных учениц // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 20.
104. Отчет Одесского общества истории и древностей // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 17, 18.
105. Памяти Стопановского // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 10.
106. Периодическая печать о Екатеринославской губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 2, 7, 8, 18, 31, 41, 43, 45.
107. По поводу выставки памятников Царя-Освободителя в Москве // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 10.
108. Попов И.П. Местная официальная периодика в годы первой революционной ситуации (по материалам центральных губерний) // Проблемы истории общественной мысли и историографии. К 75-летию академика В.М. Нечкиной. – М.: Издательство «Наука», 1976. – С. 155-164.
109. Правила о приеме молодых людей в число воспитанников Харьковского ветеринарного училища // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 28.
110. Правила, относящиеся до приема молодых людей в Императорский Харьковский университет // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 16.
111. Приготовительные недели к Великому посту (Четвертая беседа священника И.Верещацкого с родителями детей бесплатной школы) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 16.
112. Разногорский М. Речь 15 июля при открытии Екатеринославского епархиального братства святого равноапостольного князя Владимира // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 64.
113. Разногорский М. Слово в годовщину 900-летия крещения Руси // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 65.
114. Раскопка кургана в д.Богодаре Екатеринославской губернии Александровского уезда // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – № 40.
115. Рейсы пароходов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 24, 36, 40.
116. Русская периодическая печать (1702-1894). Справочник. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – 760 с.
117. Святой Владимир // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 54, 55.
118. Соколов Г. Бесплодность споров и поучительность фактов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 11.
119. Соколов Г. Бесплодность споров и поучительность фактов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 12.
120. Соколов Г. Задачи прессы по отношению к школам земским и церковным // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 23.
121. Соколов Г. Задачи прессы по отношению к школам земским и церковным // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 24.
122. Соколов Г. По поводу враждебных отношений между земскими и церковными школами // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 7.
123. Станько А.И. Русские газеты первой половины XIX в. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1969. – 194 с.
124. Станько А.И. У истоков изучения русской провинциальной журналистики // Местная и национальная печать. Вопросы истории, методологии. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1983. – С. 38-55.
125. Театр // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 33, 36, 38, 44, 47, 54
126. Устав общества поощрения художников // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 21.

127. Фединский Ю.И. Борьба за огосударствление рекламы // Из истории русской журналистики начала XX века. Под редакцией Есина Б.И. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – С. 195-209.
128. Хоменок О.С. Дореволюционная периодическая печать Таврической губернии (1838-1916): очерк истории и библиографический указатель. – Одесса: АО БАХВА, 2003. – 180 с.
129. Чайкин. Выдающиеся лица Екатеринославской губернии. И.И.Хищунова // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 50.
130. Чернуха В. Г. Правительственная политика в отношении печати 60-е - 70-е годы XIX века. – Л.: Наука, 1989. – 205 с.
131. Чернявский И. Материалы к истории народного просвещения в губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 25.
132. Чудновский И. К вопросу о расширении программы в сельских школах // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 60.
133. Чудновский И. Местные музеи // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 46.
134. Чудновский И. Общественная инициатива в школьном деле // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 34.
135. Чудновский И. Общество и школа // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 5.
136. Швидько Г.К. Мить довжиною в два тисячоліття // Моє Придніпров'я [WWW document] / URL http://www.libr.dp.ua/region/Moye_Pridneprovya_2002.html. – 2007. – 13 травня.
137. Шилков И.А. Запорожье в остатках старины и преданиях народа Д.И.Эварницкого // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 58.
138. Школьна О. З історії катеринославської преси (1838-1917 рр.): особливості становлення та розвитку // Вісник Київського університету. Серія: журналістика. Вип. 2. – К., 1995. – С. 239-249.
139. Школьна О. Тенденції у розвитку місцевої офіційної періодики у 1838-1917 рр. (на прикладі видань Катеринославської губернії) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27-28 листопада 1998 р. – Львів, 1999. – С. 449-457.
140. Шмаков И. Археологический музей. А.Н. Поль // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 10.
141. Шмаков И. К истории губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 16.
142. Шмаков. Путеводитель по Днепру И.Н. Каргопольцова // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 66.
143. Эварницкий Д.И. К истории запорожских казаков // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 80, 88, 96.
144. Эварницкий Д.И. Сборник материалов для истории запорожских казаков // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 77.
145. Эварницкий Д.И. Дикий монах // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – № 41.